

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI III -2013

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM III

Olba Kazısı Yayınları

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN III

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsuz yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Meral Akurgal
Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Scott Redford
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Fikret Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Doç. Dr. Efrumiye Ertekin
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalçı
Yrd. Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia ad Calycadnum
Olba Kazısı Yayınları
Sertifika No:

Sayı: 3

ISBN: 978-6055-668-33-4
Mayıs 2013, İstanbul

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33342,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com
Sertifika No:

Baskı ve Cilt

Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, No: 12
197-203, Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 612 58 60
Sertifika No:

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia ad Calycadnum | Sayı 3 | Nisan 2013

Olba'da Şeytanderesi Vadisi'ndeki Kaya
Kült Alanında Bulunan Unguentariae
Tuna Akçay
9

2012 Yılı Efes, Ayasuluk Tepesi ve St. Jean
Anıtı Kazıları Depo Çalışmalarından İlk
Gözlemler, Yeni Bir Keşif: Ayasuluk'ta Cam
Atölyesi
Ebru Fatma Fındık
31

Bizans Sikkelerinde Başmelek Mikhail ve
Aziz Mikhail Tasvirleri
Ceren Ünal
49

Klaros Kasesi ve Anadolu'da Pers
Egemenlik Döneminde Cam Kase Üretimi
Konusunda Düşünceler
Emre Taştemür
65

Silifke Müzesi'nden Erken Bizans
Dönemine Ait Gümüş Tılsım
Gülğün Köroğlu
81

Olba Kazılarında Küçük Buluntular
Emel Erten
101

Ermeni Baronluğu'nun Kuruluşu
Fatma Akkuş Yiğit
129

Artuklu Türkmenleri'nin Sikkelerinde
Mitolojik Bir Yaratık: "Çift Başlı Kartal"
Ramazan Uykur
145

Fatsa Cıngırt Kayası'ndan Ele Geçen 10
Sikke Üzerine Gözlemler
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
159

Genius Loci: Towards a Roman
Understanding of Carthage
Jessica L. Ambler
183

Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2007-
2010 Sezonu Cam Buluntuları "Pencere
Camları"
Tümay Hazinekar Coşkun
197

Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları
ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler
Murat Özyıldırım
211

Erken Hıristiyanlık Döneminde Cilicalı
Şifavericiler: Dioscorides, Cosmas ve
Damianus
Sevim Ayteş Canevello
223

Osmanlı'nın Arkeoloji Algısı: Kilikia
Örneği
Songül Ulutaş
233

Olba Kazısı Kiremit Örnekleri
Arkeometrik Çalışmaları
Ali Akın Akyol - Ebru Erdoğan Yıldırım - Emel
Erten - Yusuf Kağan Kadioğlu
249

Kitap Tanıtımı

Tanrıça ve Boğa
Emel Erten
269

İstanbul'un Tarihi Eserleri
Ahmetcan Sayalı
277

Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne,
Tüccar, Kraliçe
Hüseyin Üreten
281

PRAEFATIO

Olba Kazaları'nın süreli yayını *Seleucia ad Calycadnum*'un 2013 yılında üçüncü sayısını sunarken, dergimizin yayın yaşamına aralık vermeden devam etmekte olmasının mutluluğu içinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Öncelikle, bu yeni sayıda yayınlanmak üzere çalışmalarını bize göndermek nezaketinde bulunan değerli meslektaşlarımıza, yayın kurulu üyelerimize teşekkürlerimizi sunarız. Onların katkılarıyla ortaya çıkan bu sayının, eskiçağ uygarlıkları ve dilleri, tarihi konusunda çalışan akademisyenlerin ve bu alanlara ilgi duyan okurların yakından tanıdıkları Homer Kitabevi tarafından yayınlanması, yayın ekibimiz için ayrı bir sevinç kaynağıdır. Bizimle çalışmayı severek kabul eden değerli dostumuz, Homer Kitabevi sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia ad Calycadnum*'un bu sayısının grafik düzenlemelerini büyük bir titizlikle gerçekleştiren Sinan Turan'a şükran borçluyuz.

Arkeoloji, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sanat Tarihi konularında çalışan uzmanlara dergimiz kapılarının hep açık olduğunu ve gelecek sayılarımızda onların değerli çalışmalarına yer vermekten mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Klasik Filolog, MA)

PREFACE

We are pleased to present volume 3 of *Seleucia ad Calycadnum* which has been continuously published since 2011. First and foremost, we would like to thank all our colleagues for their scholarly contributions and our editorial board for their valued input. Due to their expert participation, we are this and subsequent volumes will be published by Homer Books, widely recognized by those who study ancient civilizations and languages. We are grateful to Ayşen Boylu, owner of Homer Books, who kindly agreed to work with us, and Sinan Turan, who meticulously designed the graphics of this volume.

We would also like to state that our journal is open to scholars of fields of archaeology, ancient languages and cultures and history of art. We would always welcome their works in the forthcoming volumes.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Classical Philologist, MA)

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia ad Calycadnum*, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

Ermeni Baronluğu'nun Kuruluşu

Fatma Akkuş Yiğit*

Özet

XI. yüzyılın başında Bizans Devleti'nin Doğu Anadolu'yu ilhak politikası sonucunda bu bölgede yerleşik olan Ermenilerin toprakları, Bizans Devleti'nin eline geçmiş ve Ermenilerin büyük kısmı buradan göçe zorlanarak İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki şehir ve kalelere dağıtılmışlardı. Ardından düzenli olarak yapılan Türk akınları sebebiyle de daha iç taraflara giden Ermeniler Kilikia (Çukurova) bölgesine kaymışlardı. Yerleştirildikleri kale ve şehirlerde Bizans Devleti adına hükmeden Ermeniler, zamanla buldukları yerlerde nüfuz kurarak, birtakım hâkimiyet sahaları elde etmeye başladılar. Bunlardan Ermenilerin ileri gelen sülalelerinden Hetumlular ve Rupenliler Kilikia'da söz sahibi olmaya başladılar. 1085 yılında Süleymanşah tarafından gerçekleştirilen seferler neticesinde Türkler bölgede hâkimiyet kurdularsa da bu uzun soluklu olamamıştı. I. Haçlı Seferi Ermenilerin talihini değiştirdi. Haçlıların bu seferde başarılı olmalarında Ermenilerin rolü büyük oldu. Gıda, rehberlik, lojistik gibi çeşitli sahada Ermenilerden destek gören Haçlılar, bu sefer neticesinde Ortadoęu'nun kalbinde Antakya Prinkeplięi, Urfa Kontluğu, Trablus Kontluğu ve Kudüs Krallığı'nı kurdular. Haçlılar, yaptıkları yardım ve hizmet karşılığında Ermeni lideri Konstantin'e "Baron" unvanı vererek onu kontluk rütbesine yükselttiler. Böylece Ermeniler, Kilikia'da siyasî bir oluşum meydana getirmeyi başarmış oldular.

Anahtar Sözcükler: Ermeni Baronluğu, Kilikia, Bizans İmparatorluğu, Türkler, Haçlılar.

---

* Dr. Fatma Akkuş Yiğit, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. E-posta: fatmaakkus@gazi.edu.tr.

Abstract

In the beginning of the eleventh century, as a result of Byzantine State's the annexation policy of eastern Anatolia, lands of Armenian settled in that region were seized by Byzantine State and most of the Armenian people were forced to migrate to cities and forts in Central Anatolia and Southeastern Anatolia. Afterwards, due to the regular Turkish invasions they had to move to more internal regions of Anatolia, Cukurova Region. The Armenians ruled on behalf of Byzantine State in forts and cities which they had been settled in. In time they started dominating and gained some mastery fields. The Hetumids and Rubenids, two of the leading families of Armenians, started to dominated in Cukurova Region. Although Turks dominated in the region due to the campaigns of Suleymansah in 1085, it did not last long. The First Crusade changed the history of Armenians. The major role of Crusaders' success in that campaign belonged to Armenians. The Crusaders, who were supported by Armenians for food supply, guidance and logistics, established Principality of Antioch, County of Edessa, County of Tripoli and Kingdom of Jerusalem by means of the success in the First Crusade. The Crusaders entitled Constantine, Armenian leader, as Baron and promote him to rank of county for his help and services. Thus, Armenians achieved to create a political formation in Cukurova Region.

Keywords: Prince of Armenia, Byzantine Empire, Turks, Crusaders.

Giriş

Emevilerden sonra İslam dünyasına hâkim olan Abbasilerin zayıflamasıyla Bizans imparatoru VII. Konstantinos devrinde Bizanslılar, kaybettikleri doğu eyaletlerini alabilmek için harekete geçtiler. Bu harekette domestikos (komutan) Nikephoros Phokas önemli rol oynadı. Nikephoros Phokas imparatorluk ordusunun komutanı olarak 961-962'de başladığı Kilikia'yı¹ işgal hareketini, İmparator II. Romanos'un ölümü üzerine Ağustos 963'de imparator olduktan sonra da devam ettirdi. İmparatorluğunun ilk iki yılını Kilikia bölgesine ayırarak, son derece güç ve yıpratıcı savaşlardan sonra 965 yılında bölgenin işgalini tamamladı. Böylece Bizans, özellikle ovalık Kilikia'yı tekrar ele geçirdi². Bizans or-

---

1 Çukurova adına ilk defa XV. yüzyıla ait Türkçe ve Arapça kaynaklarda rastladığımız için bölgeyi XV. yüzyıl öncesinde Kilikia olarak adlandıracağız.

2 Ostrogorsky 1981, 269; Kaşgarlı 1990, 16; Darkot 1993, 20.

dusu Kilikia'nın zaptından sonra 968 yılında Antakya'yı da alarak, üç asırdan fazla bir süre Müslüman hâkimiyetinde kalmış bu önemli merkezi de Bizans sınırlarına dahil etti³.

Kilikia'da uzun süre devam eden ve derin izler bırakan İslam hâkimiyeti yerini tekrar Bizans hâkimiyetine bıraktı. Ancak bölgedeki Bizans varlığı erken dönemdeki Bizans hâkimiyeti kadar etkili olmayacaktı. Çünkü bölgede artık Ermeniler de boy göstereceklerdi.

Bizans Devleti'nin Ermenileri Tehciri

X. yüzyılın son çeyreğinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde merkezleri Ani, Kars ve Van olmak üzere üç Ermeni Krallığı vardı⁴. XI. yüzyılın ilk yıllarında Bizans imparatoru II. Basileos (976-1025)'un başlattığı ve hâlelerinin devam ettirdiği Doğu Anadolu'yu ilhak politikası neticesinde Ermenilerin bütün kent, kilise ve manastırları ele geçirildi, malları talan edildi. Önemli miktarda Ermeni nüfusu, Nikephoros Phokas zamanında ele geçirilen Kilikia ve Kuzey Suriye'de Müslümanlardan boşaltılan kale ve şehirlere göç ettirildi⁵. Böylece Kilikia'nın etnik yapısı Ermeniler lehine değişti. Kilikia'ya bilinen en erken Ermeni göçü, X. yüzyılın ilk çeyreğinde Sasun (Sason)'dan kalkıp Kilikia'ya gelen 50 Ermeni asilzadenin hareketiyle başlamıştır⁶. Bu dönemle ilgili önemli bilgi veren Ermeni müellif Urfalı Mateos, Bizans'ın Doğu Anadolu bölgesini ilhakıyla ilgili şunları kaydetmiştir: *"Ermeni milletinin Türk askerlerinin, öksüzlüğün, yalancı hâmelerin ve korkak Grek milletinin (Bizanslılar) yüzünden çektiği ıstırapları kim birer birer tasvir edebilecektir? Çünkü onlar (Grekler), Ermeni milletinin kumandanlarını kendi ev ve eyaletlerinden çıkarıp götürmüşler ve Ermenistan'ın krallık tahtını devirmekle askerlerin ve kumandanların desteği olan suru kendi elleriyle yıkmışlardı. Kaçmayı kendileri için bir zafer ve kahramanlık addeden bu Grekler, kurtu görür görmez kaçmaya başlayan kötü çobanlara benzediler. Grekler, Ermenistan Kalesini tamamıyla yıkmak işinde büyük gayretle çalıştılar ve İranlılar (Türkler) tekrar taarruz ettikleri vakit kazanılan zaferleri kendilerine mal ettiler. Onlar*

3 Ostrogorsky 1981, 269-270.

4 Ersan 2007, 6. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ernest Honigman, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Türkçe çev. F. İşıltan, İstanbul, 1970; Marie Felicite Brosset, Histoire de la Georgie, H.D. Andreasyan tercümesini yayına hazırlayan Erdoğan Merçil, Gürcistan Tarihi (Eskiçağlardan 1212 yılına kadar), Ankara, 2003; Rene Grousset, Histoire de l'Armenie des origines a 1071, Paris, 1947, Türkçe çev. Sosi Dolanoğlu, İstanbul, 2005.

5 Vahram tarihsiz, 3; Ostrogorsky 1981, 291-292; Cahen 1979, 80; Sevim 1983, 13.

6 Edwards 1987, 4.

utanmaksızın hadım kumandanlar ve haremağası askerlerle Ermenistan'ı müdafaa etmeye kalkıştılar. Halbuki Müslüman İranlılar (Türkler), bütün şarkın sahihsiz kaldığını görünce kuvvetli ordularla beraber bir sene içinde İstanbul'un kapılarına kadar ilerlediler, bütün Roma eyaletlerini, liman şehirlerini ve adalarını zaptettiler ve Grek milletini mahpus gibi İstanbul'un içine tıkadılar. Ermenistan, Greklerin elinden alındıktan sonra Ermeniler, Romalıların bütün fenalıklarından kurtulmuş oldular...”⁷

Dönemin önemli kaynaklarından Süryani Keşiş Mikhail Vekâyinâmesi'nde, Arapların zayıflığı sebebiyle Bizans'ın bölgeyi ele geçirdiği dönemde, Arapların Türkleri yardıma çağırduklarını ve bölgeye gelen ve gittikçe kalabalıklaşan Türklerin yeryüzüne sığmadıklarını ifade eder⁸. Bizans'ın bölgeyi ilhakı ve ardından Anadolu'ya akan bu Türk nüfus, Ermenilerin batıya kaymasına, Malatya, Maraş, Urfa ve Kilikia'da yoğunluk kazanmasına sebep oldu⁹.

Ermeni Kralı II. Leon'un divan kâtipliğini yapmış olan Urfalı Vahram, Vekâyinâmesi'nde, Selçuklulardan bahsederken, Türklerin taz-yikine dayanamayarak yerlerini değiştiren Ermenileri anlatmış ve Ermeni kralı Gagik'in kendi isteğiyle topraklarını Bizans imparatoru IX. Monomakhos'a (1042-1055) teslim ettiğini belirtmiştir¹⁰. Oysa bu dönemde bu topraklar zaten Bizans'ın elinde idi.

Bizans Devleti ve Ermeniler her ne kadar aynı dinden olsalar da aralarındaki mezhep farklılığı taraflar arası çatışmaya dönüşmüş, Bizans İmparatorlarının Ermenileri Ortodokslaştırma siyaseti ve Ermenilerin buna direnmeleri taraflar arasındaki mücadeleyi sürekli kılmıştır. Bu konuyu Urfalı Vahram Vekâyinâmesi'nde yukarıdaki sözlerine devamla şöyle kaydetmiştir: “Onlar (Bizanslılar), bundan sonra da Ermenilere karşı başka türlü mücadeleler icat ettiler. Onlar bu defa muharebe ve kahramanlık sahasından nefret ederek Ermeni mezhebinin tetkiki ile uğraştılar ve Allah'ın kilisesinin içinde kargaşalık ve kavgalar çıkardılar. Onlar İranlılara (Türklerle) karşı harp etmekten kaçınıyorlar, fakat hakiki Hristiyanları inançlarından döndürmek için büyük gayret sarfediyorlardı. Cesur ve kuvvetli bir adam buldukça onun gözlerini çıkarıyorlar veya onu denize atarak boğduruyorlardı. Onlar bu gayretleriyle bütün Ermeni prens ve kumandanlarını şarktan çıkarıp kendi memleketlerinde ikamet etmeye mecbur ettiler...”¹¹

7 Mateos 2000, 111-112.

8 Mikhail 1944, II, 9.

9 Turan 1984, 40.

10 Vahram tarihsiz, 3.

11 Mateos 2000, 112.

Doğu Anadolu'dan göçe zorlanan ve İç Anadolu'da yerleşmelerine izin verilen Ermenilerin bir kısmı daha sonra Kilikia'ya yerleşmiştir. Bölgeye gelen Ermeniler, Bizans tarafından kendilerine tâbi olarak Kilikia'daki şehir ve kalelere yönetici olarak tayin edildiler¹². Mesela, 1042 yılına gelindiğinde Van Gölü bölgesinde yaşayan Ardruni sülalesine mensup ve Ortodoks Kilisesine bağlı Apıkarip adlı bir Ermeni soylusuna, İmparator IX. Monomakhos tarafından, Bizans'a tâbi olmak şartıyla Tarsus şehrinin hâkimiyeti verilmiştir. Apıkarip'in aynı zamanda Kilikia valiliğine atanması daha sonra yeni göçlerin de yolunu açtı¹³. Nitekim Ermeni asilzadelerinden Artsakh (Karabağ) Eyaleti'nin bir kısmına hâkim olan Hetum'un oğulları Oşin, Halgam ve Pazuni adlı kardeşler, 1072 senesinde yanlarındaki Ermeni ileri gelenleriyle birlikte Kilikia'ya gelmişlerdir. Apıkarip, daha sonra yine Bizans'a tâbi olmak kaydıyla İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-1118)'u, Lampron Kalesi'nin Oşin'e bırakılması ve buranın babadan oğula geçen bir tımar olarak verilmesi konusunda ikna etmişti. Lampron Kalesi'ne yerleşen Oşin, burayı onarıp güçlendirmiş ve daha sonraki zamanlarda Oşin'in halefleri burada Hetumlular Sülalesini hâkim kılmışlardı. Böylece Kilikia'da Hetumlular sülalesinin temelleri atılmış oldu¹⁴.

Kilikia'da Hetumlular Sülalesi gibi önemli bir sülale olan Rupenliler sülalesinin bölgeye ilk gelişleri, Bizans ile çatışmalardan sonra olmuştur. Bizans Devleti tarafından Kapadokya'da ikamete mecbur edilen Ermeni Kralı Gagik, Bizans metropoliti Markos'u, köpeğinin adını "Armen" koymuş olması sebebiyle öldürmüştü ve Bizanslılar bunun üzerine Ermenileri tazyik ve takibe başlamışlardı¹⁵. Bütün bunlar olurken Apıkarip, kızını Gagik'in oğlu David ile evlendirdi. Fakat David bir süre sonra Lampron Kalesi'ne hapsedildi. Kral Gagik oğlu ile ilgili görüşmek üzere 1091'de Tarsus'a geldi ancak dönüşünde Mandale oğulları, Kral Gagik'i hapsedti ve daha sonra öldürdü. Krallarının ölümü üzerine zor duruma düşen Ermeni ileri gelenleri buradan muhtelif yerlere dağıldılar. Bunlardan biri de Kral Gagik'in akrabalarından Rupen idi. Kral Gagik'in ölüm haberini alan Rupen ve ailesi 1080 yılında Toroslar'a sığındı¹⁶. Rupen'in ölümünden sonra oğlu Konstantin 1091 yılında Bizans'a ait olan Vahga

12 Nersesian 1969, 44-45; Ersan 1998, 83.

13 Ersan 2007, 108.

14 Boase 1978, 2; Chahin 1987, 276; Edwards 1987, 5.

15 Vahram tarihsiz, 4.

16 Mateos 2000, 164, dnp. 120; Streck 1945, 321; Ersan 2007, 109.

(Feke) Kalesi'ni¹⁷ ele geçirdi. Rupenliler daha sonra Bizans'a ait başka kaleleri de ele geçirdiler ve bölgede Rupenliler sülalesinin temelleri atılmış oldu¹⁸. Böylece Kilikia'da biri Rupenliler, diğeri de Bizans'a tâbi Hetumlular olmak üzere iki Ermeni hanedanı hüküm sürmeye başladı.

Kilikia'da bu gelişmeler yaşanırken Bizans İmparatorluğu tarihinin en zor sınavlarından birini veriyordu. Bu sınavın adı Türklerdi.

Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları

Anadolu'ya Hun ve Sabar akınlarından sonra Müslüman Türklerin ilk gelişi, VIII. yüzyılda Abbasiler devrinde, Türkistan ve Horasan'dan getirilerek Bizans'a karşı gazalarda bulunan Türklerle vaki olmuştur. Ancak yerleşme amacı güdülen yapılan akınlar Selçuklularla başlamıştır. Maverâünnehir ve Horasan'da yaşanan gelişmelerin bir neticesi olarak Anadolu'ya Türkmen akınları başlamıştır. Selçuklu Türklerinin Doğu Anadolu'ya gerçekleştirdikleri ilk akın olarak Çağrı Bey'in 1016-1021 yılları arasında gerçekleştirdiği keşif seferleri kabul edilebilir¹⁹. Bu keşif seferlerinde Çağrı Bey, Horasan, Rey ve Azerbaycan yolu ile Vaspurakan (Van havzası)'da bulunan Ermenilerin topraklarına girmiş, pek çok ganimet topladıktan sonra Maverâünnehr'e dönmüştür²⁰.

Bu keşif seferinden sonra Arslan Yabgu Oğuzları Anadolu'ya girmişler, 1028'de Azerbaycan'a, Ermeni ve Bizans beldelerine ve Diyarbekir havalisine kadar yayılmışlardı. 1038'de Selçuklular, Gazneliler ile uğraşırken Yabgular da Anadolu'ya bir akın daha yaparak Ermeni arazisine girmiş, Ermeni prensini öldürdükten sonra Rey'e dönmüşlerdir²¹.

1040 yılından itibaren Anadolu'ya yapılan Türkmen akınları devlet kontrolünde gerçekleşmeye başlamıştır. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in önderliğinde batı yönüne özellikle Anadolu'ya yapılan akınlar, Orta Doğu tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu akınlar neticesinde 1048'de Erzurum, 1054 yılında Muradiye ve Erciş fethedildi. 1057-1063 yılları arasında devam eden fetihler Sultan Alparslan zamanında da sürdü. 1064'de Ani kalesini fetheden Alparslan, Türkmen beylerinin de desteğiyle Bizans'ın önemli kale ve mevkilerini tahrip etti. Ardından,

17 Bizanslı müverrihlerin, çok sarp bir kayanın tepesinde bulunduğunu söyledikleri Vahga Kalesi, Seyhan Nehri'nin doğusunda yer alıyordu. Bkz. Simbat 1946, 47; Edwards 1987, 259-265.

18 Vahram tarihsiz, 4-5; Mateos 2000, 80, 155-158, Ersan 2007, 109.

19 Kafesoğlu 1953, 260.

20 Kafesoğlu 1953, 263-264; Turan 1984, 14; Yinanç 1944, 35-36.

21 Yinanç, 1944, 37-38; Turan 1998, 119.

Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'u 26 Ağustos 1071 tarihinde Malazgirt'te ağır bir yenilgiye uğrattı. Malazgirt Zaferi'nin sonrasında yapılan akınlar neticesinde Anadolu'ya sel halinde Türkmen grupları göç etti²². Bu gelişmelerin bir neticesi olarak Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1075 yılında İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu. Bizanslılar bu zaferden sonra Doğu ve Orta Anadolu'dan Balkanlar'a doğru çekilirken, bölgede kalan Ermeniler de yoğun Türkmen kitlelerinin önünde göçün etkisiyle Fırat boylarına, Toros dağlarına, Orta ve Güney Anadolu'ya, Kilikia ve Suriye taraflarına ilerlediler²³. XI. yüzyıldan itibaren Bizans Devleti, Doğu Anadolu'yu işgal ederek buradaki Ermeni krallıklarını yok edip bölgedeki Ermeni nüfusunu Sivas ve Kayseri civarına nakletmişti. Ancak Ermenilerin Fırat boylarında birtakım prenslikler kurmaları, Türkiye Selçukluları için önemli bir mesele idi. Devam eden Türkmen akınları ve fetihler sebebiyle Ermeniler daha batıya kaymaya başladılar ve böylelikle Fırat kıyıları, Toroslar, Kilikia, Malatya, Edesse (Urfa) ve Maraş'da yoğunlaştılar²⁴.

Bizans'ın zaafından ve Türklerin ilerleyişinden faydalanan Ermeniler, Bizans İmparatorluğu'nun da tasvibiyle, Türkiye Selçuklu Devleti'nin diğer Türk-İslâm ülkeleri ile irtibatını kesebilecek coğrafyada birtakım prenslikler kurdular. Malazgirt savaşına pek karışmayan Ermeniler, İmparator Mikhael'e karşı kendi çıkarlarını korumak için Romanos Diogenes tarafını tutmuşlar ve Toros bölgesine sığınmışlardı. 1074 tarihinde Ermeni ileri gelenlerinden Philaretos, Bizans'ın içinde bulunduğu zor durumdan istifade ederek, Bizans İmparatorunun Antakya valisini bozguna uğrattı. Etrafındaki Ermenileri de yanına çekerek gittikçe kuvvetlendi ve Harput'tan Kilikia'ya kadar uzanan Malatya, Maraş, Göksun, Tarsus, Anazarba, Misis, Raban, Antakya ve Urfa'yı içine alan büyük bir hâkimiyet sahası elde etti²⁵. Ancak bu sahayı ele geçirirken ikiyüzlü ve zalim davrandığından ve karşısına çıkan Hristiyanları da katlettiğinden Bizans'tan başka Süryani ve hatta Ermenilerin de tepkisini çekti²⁶.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin doğudan batıya, Adalar Denizi'ne kadar Anadolu'nun pek çok bölümünü ele geçirmesi üzerine Bizans Devleti'nin Toroslar'da ve Kilikia'da bulunan valilikleri ile irti-

22 Turan 2002, 37-41.

23 Mateos 2000, 156; Turan 1984, 40.

24 Turan 1979, 212.

25 Mikhail 1944, II, 30-31; Abû'l- Farac 1987, I, 330-331; Turan 1982, 68-69; Sevim 1983, 21; Turan 1979, 213.

26 Mateos 2000, 147; Sevim 1983, 22.

batı kesildi. Bu sayede Ermeni liderleri, yayılma ve siyasî nüfûz kazanmak için müsait bir ortam buldular. Böylece yukarıda zikredildiği üzere Kilikia'da Hetumlular ve Rupenliler olmak üzere iki Ermeni sülalesi etkin olmaya başladılar.

Türkiye Selçuklu hükümdarı Süleymanşah, 1082'de Bizans İmparatoru Aleksios ile yaptığı anlaşma ile batı yönünden kendini emniyete alarak Kilikia bölgesine yöneldi. Başarılı bir siyaset güden Süleymanşah, 1082 yılında Toros Dağlarını aşarak Tarsus'u ele geçirdi²⁷. Ardından 1083'de başta Adana, Anazarba ve Misis olmak üzere nerdeyse bütün Kilikia üzerinde hâkimiyet kurdu²⁸. Fethedilen şehirlere Türk garnizonları yerleştiren I. Süleymanşah, Tarsus'a da kadı tayin etti²⁹. Antakya, bizzat Süleymanşah tarafından 1084'de fethedildi³⁰. Ayrıca Süleymanşah'ın kumandanı olan Emir Buldacı da 1085'de Elbistan, Göksun ve Raban kalelerini ele geçirdi. Böylelikle Kilikia, bir buçuk asır süren Bizans hâkimiyetinden çıkmış oldu³¹. Ermeni Kralı Philaretos'un Toroslardan Urfa'ya kadar uzanan hâkimiyet sahasının batı kısmı olan Kilikia, Selçuklular'ın idâresine geçti.

Her ne kadar Kutalmışoğlu Süleymanşah, bu bölgede faaliyet gösterdi ise de bu uzun süreli olamadı. Ondan kısa bir süre sonra Haçlılar bölgeye ulaştı. Ermenilerin yardımını alan Haçlılar, Türkleri kolaylıkla bölgeden çıkardılar.

Birinci Haçlı Seferi ve Ermeni Baronluğu'nun Kurulması

Malazgirt Savaşı'nın ardından Bizans hâkimiyeti altında olan Anadolu, kısmen Suriye ve Filistin topraklarının Selçukluların eline geçmesi ve bu topraklarda devlet kurmaları, ayrıca İzmir'de bir beylik kurarak Bizans'ı tehdit edecek kadar kuvvetli bir donanmaya sahip olan Çaka Bey'in Rumeli bölgesinde Peçeneklerle işbirliği yaparak Bizans'ı korkutmaya başlaması üzerine Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, Papalığa müracaat edip yardım istedi. Ermeniler de Papanın destek ve himayesini kazanmak için Roma'ya bir piskopos gönderdiler³². Papa II.

27 Abû'l-Farac 1987, I, 329.

28 Sıbt İbnü'l-Cevzi 1968, 229; Azimî 1988, 24; Turan 1998, 287; Turan 1984, 69; Merçil 1993, 107.

29 Azimî 1988, 24; Turan 1984, 69; Cahen 1988, 39.

30 Mateos 2000, 161; Abû'l-Farac 1987, I, 329; Mikhail 1944, II, 37; Azimî 1988, 24; Turan 1984, 72.

31 Mateos 2000, 164; Turan 1984, 70; Sevim 1983, 24; Turan 1979, 213.

32 Runciman 1989, I, 156.

Urbanus'un özellikle 1095 Clermont Konsili'nde ve sonrasında Haçlı Seferleri düşüncesini eyleme dönüştürmek için başlattığı dinî motiflerle süslenmiş planı, hedefe ulaşmıştı. Her ne kadar kutsal toprakları Müslümanların elinden almak ve oradaki dindaşlarına yardımcı olabilmek gibi dinî duygularla bu sefere katılanlar var idiye de bunun yanı sıra Avrupa'nın içinde bulunduğu iktisadî zorluklar ve doğunun zenginliklerine kavuşma isteği başta gelen sebeplerden idi³³.

Papalığın gayretleri neticesinde 1096 yazında Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden kontların ve duklerin önderliğinde harekete geçen Haçlı orduları gruplar halinde İstanbul'a gelmeye başladı. Bunların başında Lotharingia (Loren) Dükü Godefroi de Bouillion ve kardeşi Baudouin, Toulouse Kontu Raymond, Fransa Kralı'nın kardeşi Hugue de Vermandois, Norman reisi Bohemund ve yeğeni Tankred gibi tanınmış Haçlı liderleri bulunuyordu. İmparator Aleksios, bu Haçlı liderlerinden tâbîlik yemini aldıktan sonra her biriyle Türklerden alınacak yerlerin kendisine bırakılması ve bunun karşılığında kendilerine iâşe yardımı ve askerî destek vermek konusunda birer antlaşma yaptı³⁴. 1097 ilkbaharında İstanbul'da birleşen Haçlılar Anadolu'ya geçti. Haziran 1097'de İznik'in Bizans'a teslim olmasından sonra Eskişehir'den Konya Ereğlisi'ne gelen ana Haçlı ordusu, buradan Toros Dağları'nın tek geçidi olan Gülek Boğazı'ndan böylesi kalabalık bir orduyla ilerlemenin güç olduğunu düşünerek Kayseri, Göksun ve Maraş üzerinden Antakya'ya ulaşma kararı aldı³⁵.

Bu arada Haçlı ordusu henüz Ereğli'de iken Bohemund'un yeğeni Tankred ile Godefroi'nin kardeşi Baodouin'in kumandasında ana ordudan ayrılan iki grup, ayrı ayrı geçip Kilikia'ya indiler. Her iki Haçlı reisi, ana Haçlı ordusundan ayrılarak ahalisini Ermeniler ile Bizanslıların oluşturduğu ve devlet kurmak için pek de zorluk çekmeyeceklerini düşündükleri için Kilikia'ya gitme kararı aldı. Esasında, Tankred ve Baodouin'i bu girişime sürükleyen Ermeniler olmuştu. Her ikisi de Ermeniler ile temas halinde idi. Baudouin daha İznik'te tanıştığı ve maiyyetine aldığı Bagrat adındaki bir Ermeniden, Ermeniler ve bölge hakkında bilgi alarak Kilikia'ya yöneldi³⁶.

Bu sırada Gülek Geçidi'nin batısında kalan dağlara Hetum'un oğlu Oşin hâkimdi. Oşin'in ana karargâhı Tarsus ve Kilikia'nın üst tarafın-

33 Demirkent 1994, 65-66; Aktan 1999, 411.

34 Kommēna 1996, 309, 317-318, 322; Mateos 2000, 189.

35 Demirkent 1997, 36.

36 Runciman 1989, I, 151.

da, yüksek bir dağ çıkıntısında, zaptı çok zor olan Lampron Kalesi³⁷ idi. Oşin, Bizans İmparatoru adına buranın hâkimi idi. Zaman zaman Kilikia'ya akınlar yapmakta olup 1097 yılında Türkler Haçlılar ile uğraşırken Adana şehrinin bir kısmını ele geçirmek fırsatını bulmuştu. Gülek Geçidi'nin doğusundaki dağlar, Sis (Kozan)'in kuzeybatısında Partzerpert Kalesi'nde oturan, Rupen'in oğlu Konstantin'in elinde idi³⁸.

Anonim Haçlı Kroniği'nin ifadesine göre her iki Haçlı reisi tahminen 14 Eylül 1097'de birlikte Ereğli'den Kilikia'ya gitmek üzere yola çıktılar. Bu sırada Tankred'in 100 şövalye ve 200 yaya; Baudouin'in 500 şövalye ve 2000 yayadan oluşan kuvvetleri mevcut idi³⁹.

Baudouin, Tankred'in gerisinde kaldığı için yanındaki Ermeni Bagras'ın da tavsiyesiyle, Kilikia'ya daha çabuk ulaşacağı düşüncesiyle anayoldan Tont Köyü yakınlarında ayrılan ve Zanapa (Halkapınar) ile Mindos (Kayasaray) üzerinden Namrun Yaylası (Çamlı Yayla)'nı takip ederek Kilikia'ya ulaşan yola saptı. Ancak Tankred, Kilikia'nın en önemli ve geçişi kolay Gülek Geçidi'ni kullanarak Baudouin'den önce Tarsus önlerine ulaştı⁴⁰. Tarsus bu sırada Kilikia'nın diğer şehirleri gibi Süleymanşah tarafından fethedilmiş ve 1083-1084 yıllarından beri Türklerin hâkimiyetinde bulunmaktaydı⁴¹.

Bu sırada Baudouin de Tarsus önlerine gelmiş ve Tankred ile birlikte burada karargâh kurmuşlardı. Bu güç karşısında şehri savunamayacaklarını anlayan Türk garnizonu, geceleyin şehri terk etmek zorunda kalmıştı. Bunu fark eden Tankred, Ermeni ileri gelenleri ile anlaşarak hâkimiyet alâmeti olarak sancağının iç kaleye dikilmesini sağlamış, fakat bunu gören Baudouin çok öfkelenmiş ve taraflar arasında şiddetli bir çatışma başlamıştı. Bunun üzerine Tankred, kendisinden sayıca üstün Baudouin kuvvetlerine karşı başarı sağlamayacağını düşünerek Tarsus'tan ayrılarak Adana'ya hareket etmişti.

Tankred, Adana'ya geldiğinde şehrin Türk garnizonu tarafından terk edilmiş olduğunu gördü. Adana'ya Türklerle mücadele etmek için bir kuvvet bırakmış olan Lampron hâkimi Ermeni Oşin'in tavsiye ve ısrarı ile Welfo adlı şövalyesini Adana'da bırakarak, ahâlisi Ermeni ve hâkimi Türkler olan Misis'e yöneldi. Misis'de Türkler direniş gösterdiyseler de

37 Lampron (Namrun) Kalesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Edwars 1987, 176-183.

38 Mateos 2000, 192; Runciman 1989, I, 151.

39 Runciman 1989, I, 152; Ersan 2007, 112.

40 Runciman 1989, I, 151.

41 Abû'l-Farac 1987, I, 329; Mikhail 1944, II, 37.

burayı terk etmek zorunda kaldılar⁴². Böylelikle Misis de Haçlıların eline geçmiş oldu.

Bununla birlikte iki Haçlı reisinin aralarındaki mücadeleden dolayı bölge halkı nazarında itibarlarının zedelenmesinden ötürü her ikisi de Kilikia'dan ayrıldı. Baoudouin Maraş üzerinden Urfa'ya yönelirken, Tankred Antakya önündeki ana Haçlı ordusuna katıldı.

Kilikia'da Haçlı kuvveti olarak Tarsus'ta Guinimer, Adana'da Welfo ve Misis'te Tankred'in bıraktığı bir birlik kaldı. Bu üç şehir de Haçlı Seferinden sonra Bizans'ın Kilikia'yı almasına kadar Haçlıların elinde kaldı⁴³.

Esas Haçlı ordusu Anadolu'yu geçerek Türklerin elinde bulunan Antakya önlerine geldi. Ancak erzak kıtlığından dolayı Haçlı ordusu, zor duruma düşmüş, açlık tehlikesi başgöstermişti. Erzak temini için Ermenilere haber gönderilmesi üzerine Ermeni prensleri Konstantin ve Lampron hâkimi Oşin Haçlı ordusunun ihtiyacını karşılayabilmek için ellerinden geleni yaptılar. Bu sıralarda Ermeniler, Bizans'ın ağır yönetiminden ve daha fazla ödeyecekleri vergilerden habersiz olarak –ve tabii din gayretiyle– Türklerin hâkimiyetinden kurtulmak amacıyla Haçlılara her türlü yardıma hazır idiler.

Haçlılar tarafından kuşatılan Antakya'ya Kürboğa komutasındaki Türk ordusu yardım için yolda iken, Firûz adındaki bir Ermeni, geceleyin şehrin kapılarını açarak Haçlı askerlerinin içeri girmesini sağlamıştı. Haçlılar Antakya'da büyük bir katliam yaparak şehrin Türk hâkimi Yağısıyan'ı öldürdüler. Antakya'nın alınmasından sonra Kudüs'e yürüyen ve burayı da almayı başaran Haçlılar, onbinlerce Müslümanı katletmişlerdi⁴⁴. I. Haçlı seferi sonunda Haçlılar, Antakya Prinkepsliği, Urfa Kontluğu, Trablus Kontluğu ve Kudüs Krallığı'nı kurdular⁴⁵.

1097 yılındaki I. Haçlı Seferiyle Kilikia'daki Türk hâkimiyeti de sona erdi. Haçlıların Türk kuvvetlerini Kilikia'nın ovalarından çıkarmasından istifade edenler Ermeniler oldu. Ovalardaki Türk kuvvetlerinin kırılmasıyla, Ermeniler dağlık bölgelerden ovalara inmeye başladılar.

Haçlı reisleri, Kudüs'e kadar varan bu başarılı seferlerinde lojistik, gıda ve rehberlik alanlarında her türlü yardımda buldukları için Ermenilerin lideri durumundaki Konstantine' "Baron" unvanı verdiler ve

42 Runciman 1989, I, 153; Ersan 2007, 114.

43 Runciman 1989, I, 155.

44 Mateos 2000, 196-198; Mikhail 1944, II, 41-45; Abû'l-Farac 1987, II, 339-340; Vartabet 1937, 187; Runciman 1989, I, 180; Demirkent 1997, 38-58.

45 Demirkent 1997, 73-100.

onu “kont”luk rütbesine yükselterek ödüllendirdiler⁴⁶.

Böylece Ermeniler, I. Haçlı seferinin yarattığı ortamdan yararlanarak Kilikia’da siyasi bir oluşum meydana getirmeyi başardılar. Konstantin’in ölümünden sonra (1100-1102 arasında) onun oğlu I. Toros, büyük ölçüde Kilikia Ermenilerini tek çatı altında toplamayı başardı. Öyle ki I. Toros zamanında (1100-1129) Ermeniler artık Kilikia adını bırakarak bu bölgeyi “Toros’un memleketi” olarak ifade etmeye başlamışlardı⁴⁷. Ermenilerin desteğini alan I. Toros dağlardan ovalara inmeye çalıştı ve hatta Anazarba’yı ele geçirdi. Kendisinden sonra gelenlerin de çabalarıyla Kilikia’da Bizans İmparatorluğu’nun nerdeyse bir hükmü kalmamıştı. Vaktiyle Bizans’ın elinde bulunan Kilikia’daki kale ve şehirler peyderpey Ermeni Baronluğu ve Antakya Haçlı Prinkepsliği’nin eline geçmişti. Bu duruma son vermek isteyen Bizans İmparatorlarının bölgeye yaptıkları seferler de başarısız olmuştu.

Kilikia coğrafyası; stratejik konumu ve sahip olduğu geçitleri, limanları, ırmakları, zengin yer altı ve yerüstü nimetleri ile burada yerleşen Ermenilerin en önemli silahı oldu. Ermeniler Kilikia’da Sis başkent olmak üzere Dağlık ve Ovalık Kilikia’ya hâkim oldular. Yaşadıkları coğrafyayı iyi tanıyan Ermeniler, bölgedeki geçitleri ve limanları koruyan kaleleri güçlendirerek, herhangi bir düşman saldırısı karşısında Partzerpert, Vahga, Lampron gibi ulaşılması güç kalelere sığınarak kendilerini savunmuşlardır.

Sonuç

Ermeniler yüzyıllarca Bizans hâkimiyetinde bu devlete tâbi olarak yaşamış ve herhangi önemli bir saldırı, taarruz ve itaatsizlik yapmamış olmalarına rağmen mezhep farklılıklarından dolayı takibe uğramışlar ve pek çok zaman sürgün edilmişlerdir. İşte bu sürgünlerden sonuncusu, onların Doğu Anadolu bölgesinden İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Kilikia’ya sürgünüdür. Bizans İmparatorluğu, Doğu Anadolu’yu ilhak politikası neticesinde burada bir takım krallıklar kurmuş olan Ermenilerin kentlerini, kalelerini, manastırlarını ele geçirerek onları Sivas Kayseri, Maraş, Urfa gibi şehirlere yerleştirmişlerdir. Buralarda Bizans Devleti adına görev yapan Ermeni ileri gelenleri, zamanla şartları kendi

46 Vahram tarihsiz, 5. 1198’de II. Leon’a “kral”lık tacı verilmeye kadar, Ermeni reisleri bu unvanı kullandılar. Bkz. Ersan 2007, 116; Aktan 1999, 41.

47 Vahram tarihsiz, 6.

lehlerine çevirerek buldukları bölgede hâkim olmaya başlamışlardır. Bu meyanda Kilikia'da Hetum ve Rupen sülalesine mensup Ermeni ileri gelenleri Tarsus, Vahga, Lampron gibi önemli konumda bulunan kalelerde hâkim olmaya başlamışlardır.

1097 yılında gerçekleştirilen I. Haçlı Seferinin başarıya ulaşmasında Ermenilerin rolü büyük olmuştur. Ermeniler, I. Haçlı Seferinin ardından Kilikia bölgesinde Kilikia Ermeni Baronluğu'nu kurarak Bizans'ın Kilikia'daki hâkimiyetini oldukça zayıflatmışlardır. Türkiye Selçukluları, İlhanlılar ve Memlûklerin tâbiliği altında yaşamış olan Kilikia Ermenileri, son tâbi oldukları Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmıştır (1375).

Ermeniler, kendilerinden farklı bir din ve ırka mensup olan Türk Devletlerine tâbi olarak yaşadıkları dönemde kendi din ve ırklarından dolayı hiçbir ayrımcılığa ve takibe maruz kalmamışlardır. Türkiye Selçukluları ve Memlûklere tâbi oldukları dönemlerde yıllık vergilerini vererek bölgede yaşamaya devam etmişlerdir. Hatta Memlûkler tarafından krallıklarının ortadan kaldırılmasından sonra dahi bölgede kalan Ermenilerin ibadethanelerinin olduğu, onlara herhangi bir kısıtlama getirilmediği dönemin kaynaklarında kayıtlıdır.

Kaynakça

Abû'l- Farac 1987

Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), G., Abû'l-Farac Tarihi, C. I, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara.

Aktan 1999

Aktan, A., "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", Belleten, C. LXIII, s. 236-238, TTK, Ankara.

Azimi 1988

Azimi, Azimi Tarihi, Selçuklular İle İlgili Bölümler, neşr. ve yay. Ali Sevim, Ankara.

Boase 1978

Boase, T.S.R., "The History of the Kingdom", The Cilician Kingdom of Armenia, Ed. T.S.R. Boase, Edinburg-London.

Cahen 1979

Cahen, C., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, çev. Yıldız Moran, İstanbul.

Cahen 1988

Cahen, C., Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi, Türkçeye çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, Ankara.

Chahin 1987

Chahin, M., The Kingdom of Armenia, London-New York-Sydney.

Darkot 1993

Darkot, B., "Tarsus", İA (MEB), C. XII/I, İstanbul, 1993.

Demirkent 1994

Demirkent, I., "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", TD, s. 35, İstanbul.

Demirkent 1997

Demirkent, I, Haçlı Seferleri, İstanbul.

Edwards 1987

Edwards, R.W., The Fortifications of Armenian Cilicia, Washington.

Ersan 1998

Ersan, M., "Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin Kilikia'da Hâkimiyet Mücadelesi", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XIII, İzmir.

Ersan 2007

Ersan, M., Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Ankara.

Kafesoğlu 1953

Kafesoğlu, İ., "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021)", 60.

Dođum Yılı Münâsebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul.

Kaşgarlı 1990

Kaşgarlı, M.A., Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi, Ankara.

Kommena 1996

Kommena, A., Alexiad (Malazgirt Sonrası), çev. Bilge Umar, İstanbul.

Mateos 2000

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara.

Merçil 1993

Merçil, E., Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Ankara.

Mikhail 1944

Süryani Mikhail, Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi, I-II, Türkçe ter. Hrant D. Andreasyan, TTK, Basılmamış Tercüme, Ankara.

Nersesian 1969

Nersesian, S. Der, The Armenians, London.

Ostrogorsky 1981

Ostrogorsky, G., Bizans Devleti Tarihi, Türkçeye çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, TTK, Ankara.

Runciman 1989

Runciman, S., Haçlı Seferleri Tarihi, Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu, C. I, çev. Fikret Işıltan, Ankara.

Sevim 1983

Sevim, A., Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri, Ankara.

Sıbt İbnü'l-Cevzi 1968

Sıbt İbnü'l-Cevzî, Mir'atü'z-Zaman, yay. Ali Sevim, Ankara.

Simbat 1946

Simbat, Vekâyinâme (951-1334), Türkçe çev. H.D. Andreasyan, TTK, Basılmamış Tercüme, İstanbul.

Streck 1945

Streck, "Ermeniyeye", İA, C. IV, İstanbul.

Turan 1979

Turan, O., "Süleyman-Şah I", İA, C. XI, İstanbul.

Turan 1984

Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul.

Turan 1998

Turan, O., Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul.

Turan 2002

Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328), İstanbul.

Vahram tarihsiz

Urfalı Vahram, Kilikya Ermeni Kralları, Vahram Vekâyinâmesi, çev.
H.D. Andreasyan, TTK Basılmamış Tercüme.

Vartabet 1937

Vartabet, V., “Türk Fütühâtı Tarihi (889-1262)”, Tarih Semineri Dergisi,
C. I/II, Türkçe çev. H.D. Andreasyan, İstanbul.

Yınanç 1944

Yınanç, M.H., Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi,
İstanbul.